

Náučný chodník Tiesňava

Kraj:	Žilinský
Okres:	Martin
Geomorfologické jednotky:	Turčianska kotlina a Veľká Fatra
Geologické jednotky:	neogénna panva a jadrové pohorie
Chránené územie:	žiadne
Prístup:	bus Krpelany, mlyn
Východisko:	Krpelany, ul. Pri mlyne, pri rybárstve
Trasa:	Krpelany, ul. Pri mlyne - dolinou bezmenného potoka nahor (k východu) - Tiesňava
Dĺžka, prevýšenie:	0,8 km, prevýšenie 75 m
Čas prechodu:	0,5 h
Počet zastávok:	4
Náročnosť:	nenáročná trasa

Zameranie chodníka: prírodovedné, geovedné, historické

Typ chodníka: samoobslužný, líniový, obojsmerný, peší, celoročný

Nadväznosť na turistickú značku: Trasa je súbežná s modrou turistickou značkou.

Rok otvorenia: 2015

Aktuálny stav: Informačné panely sú v dobrom stave (2020).

Textový sprievodca: nie je

Kontakt: Obecný úrad Krpeľany, Štefánikova 138/7, 038 54 Krpeľany, tel. 043 / 4295 101; Klub slovenských turistov (KST) Dynamo Krpeľany, tel. 0918 430 058

Poznámka: Pripravuje sa predĺženie trasy náučného chodníka.

Využitelnosť pre školy

Náučný chodník je vhodný pre terénne vyučovanie ako geovedná lokalita.

Čo sa oplatí vidieť na trase náučného chodníka a v okolí

Krpeľany. Obec severovýchodne od Martina pri vyústení prielomu Váhu cez Veľkú Fatru do severovýchodného cípu Turčianskej kotliny. Prvýkrát sa písomne spomína v roku 1430, jej územie však bolo pre významnú komunikačnú polohu v zúžení doliny Váhu osídlené už v praveku. Obec patrila panstvu Sučany, neskôr viacerým iným majiteľom, najdlhšie až do roku 1848 rodu Nyáry. Obyvatelia sa zaoberali poľnohospodárstvom, chovom dobytka, včelárstvom, ťažbou a spracovaním dreva, pálením vápna, pltníctvom a furmanstvom (cez Lubochnianske sedlo). Rozvoj obce nastal v druhej polovici 20. storočia po vybudovaní vodnej nádrže Krpeľany (heslo nižšie), kedy sa po preložení koryta Váhu stará i nová časť obce ocitli na jeho pravom brehu, čím získali obyvatelia priamy prístup k nadregionálnej cestnej a železničnej komunikácii (dovtedy bol nutný prevoz kompou). Pôvodný tok Váhu pripomínajú dve dlhé, severo-južne pretiahnuté jazerá južne od obce.

Chata Tiešňava. Turistická základňa Klubu slovenských turistov (KST) Dynamo Krpeľany východne od Krpelian v ústí doliny bezmenného potoka na okraji Veľkej Fatry pri modrej turistickej značke, resp. trase náučného chodníka Tiešňava. Pri (verejnosti neprístupnej) chate je studnička - trkačom vytlačaná voda tečúca do dvoch tesaných drevených žlabov. Na princípe vodného rázu, ktorý vzniká v potrubí s prúdiacou vodou pri prudkom uzavretí, trkač náhlym nárastom tlaku dopravuje vodu do vyššie položeného miesta. Spád trkača je asi 2,5 m a výtlač od trkača po žlaby je zhruba 10 m. Zariadenie bolo uvedené do prevádzky v roku 2007. Neďaleko základne sa nachádza v rámci upravenej oddychovej lokality umelé jazierko a vodáreň (zachytený vodný zdroj).

Vodná nádrž Krpeľany. Vodná nádrž na rieke Váh nad priehradou v mieste jeho vyústenia z prielomu Veľkou Fatrou do severovýchodného okraja Turčianskej kotliny medzi Kralovanmi a Krpeľanmi vybudovaná v rokoch 1952 - 1957 ako súčasť systému priehrad Vážskej kaskády (info o nej > v texte náučného chodníka Milochovej). Účelom vodnej stavby Krpeľany je akumulácia vody pre špičkovú prevádzku celej kaskády, denné vyrovnávanie prietokov a výroba elektriny vo **vodnej elektrárni Krpeľany**. Tá je prvým, riadiacim stupňom najvyššie položenej derivačnej kaskády vážskych vodných elektrární, aj keď v poradí budovania nasledovala až za kaskádami Dubnica a Nové Mesto. V elektrárni sú inštalované tri Kaplanove turbíny. Po ňu **Krpeľanským derivačným kanálom** je časť vážskej vody odvádzaná do elektrárne Sučany a z nej do elektrárne Lipovec. Odpadový kanál z nej ústi späť do Váhu pred jeho vstupom do prielomu Malou Fatrou.

Prírodná pamiatka Kraloviansky meander > pozri Náučný chodník Šútovska dolina

Prírodná rezervácia Hrabinka. Maličké chránené územie severozápadne od Krpelian na severe Turčianskej kotliny vo zvlnenom Šútovskom podhorí Malej Fatry vyhlásené v roku 1988 na ochranu

typického slatinného rašeliniska, v ktorom sa na pomerne malej ploche vyskytuje niekoľko spoločenstiev vytvárajúcich pestrú mozaiku prechodných fytocenóz. Vyskytujú sa tu dva kriticky ohrozené druhy rastlín - rosička anglická (*Drosera anglica*) a páperec nízky (*Trichophorum pumilum*) - ako aj ojedinelá ostrica oblastná.

Turčianska kotlina. Hlboká kompaktná tektonická zníženia na severozápadnom Slovensku s pretiahnutým pôdorysom severo-južného smeru so zložitou kryhovou stavbou zhruba medzi Šútovom, Vrútkami, Rudnom, Skleným, Hornou Štubňou a Krpelanmi. Je výrazne ohraničená zlomovými svahmi, a to na severe a západe Malej Fatry, na juhozápade Žiaru a na východe Kremnických vrchov a Veľkej Fatry. Značnú časť podložía tvoria neogénne horniny (íly, piesky, štrky, na juhovýchode andezitové pyroklastiká), na severe a východe flyšové horniny (ílovce, pieskovce). Veľké plochy budujú kvartérne sedimenty - nad nivami Turca a Váhu sú sústavy ich riečnych terás, na úpäti okolitých vysokých pohorí potoky uložili mohutné náplavové kužele. Popri rovinnom reliéfe nív a terás prevažuje zvlnený pahorkatinový až vrchovinový reliéf, na ktorom sa vyskytujú v dôsledku striedania sa priepustných a nepriepustných vrstiev zosuvy. Kotlinu odvodňuje Váh, do ktorého ústi vo Vrútkach od juhu pritekajúci Turiec, zberajúci vody z takmer celej kotliny i jej horskej obruby, a na severovýchode niekoľko menších potokov. Kotlina je zväčša odlesnená a poľnohospodársky využívaná, pri väčších vodných tokoch (Turiec, Teplica) je zachovaná pobrežná stromová vegetácia a mokrade a členitejšie územia pri okraji kotliny v rámci Valčianskej pahorkatiny, Diviackej pahorkatiny a Sklabinského podhoria pokrývajú ostrovy lesa.

Veľká Fatra. Jedno z najrozsiahlejších jadrových pohorí Slovenska s málo narušeným prírodným prostredím medzi Kralovanmi, Hornou Štubňou, Harmancom, Donovalmi, Ružomberkom a Párniceou. Horstvo dosahujúce vrchom Ostredok 1 596 m n. m. je zo severu rozčlenené dolinou Ľubochňanky, najdlhšou na Slovensku (cca 20 km), má spolovice severojužne prebiehajúci ústredný chrbát, ktorý sa od Ploskej delí na dva (pôdorys chrbtov má tvar Y). Tektonický vývoj územia s pestrým geologickým podložíom a vonkajšie geomorfologické činitele podmienili rôznorodý charakter reliéfu a jeho veľkú členitosť. Granitové a granodioritové jadro je odkryté a vychádza na povrch len v severnej časti pohoria, a to v páse Smrekovica - Vyšná Lipová (medzi Podsouchou a Kantorskou nad Sklabinským Podzámkom). Zvyšnú časť územia pohoria budujú prevažne mezozoické sedimentárne horniny. Zjavne kontrastujú východné mäkko modelované najvyššie časti hlavného chrbta s hôlnym reliéfom na slienitých vápencoch, slieňovcoch, slienitých či ílovitých bridliciach s jeho západnými rázsochami so skalnatými až bralnými územiami na prevažujúcich vápencoch a dolomitoch s hojnými povrchovými i podzemnými krasovými útvarmi a dolinami Rakšianskou, Gaderskou, Blatnickou, Necpalskou a Belianskou. Spomedzi okolo tristo evidovaných jaskýň v podcelku Bralnej Fatry vynikajú Mažarná (dlhá 134 m) a Horná Túfna (dlhá 85 m). Pohorie patrí povodiu Váhu (priamo aj prostredníctvom prítokov Revúcej, Oravy a Turca), len maličké územie na juhovýchode odvodňuje Starohorský potok, resp. Bystrica do Hrona. Pohorie je v nižších polohách zalesnené, najcennejšie pralesné porasty sú prísnymi rezerváciami. Osobitý charakter najvyšších polôh ústredného chrbta - hole (horské lúky) - sú zvyškami areálov historicky odlesnených pre účely pastvy. Ich rozsah sa v súčasnosti znižuje vysádzaním pôvodne sa tu vyskytujúcej kosodreviny najmä za účelom zníženia lavínového ohrozenia. Akcentovaný reliéf a pestrý geologický podklad umožnil zachovanie rastlinných spoločenstiev z rôznych období postglaciálneho vývoja. Vzácné sú spoločenstvá zvyškov reliktných borín na vápencových a dolomitových bralách. Typickým pre hôlne spoločenstvá hlavného chrbta je masový výskyt veternice narcisokvetej (*Anemone narcissiflora*), zvláštnosťou je najmasovejší výskyt treťohorného reliktu tisu obyčajného (*Taxus baccata*) v rámci strednej Európy nad Horným Harmancom. Na území Veľkej Fatry prevažujú horské druhy živočíchov, zo šeliem sa vyskytuje medveď, rys aj vlk, hniezdi tu orol skalný. Pre zachovalosť a výnimočnosť prírody pohoria bol na jeho prevažnej časti územia (s výnimkou väčšiny okrajových častí) vyhlásený národný park.

Názvy, resp. obsah informačných panelov

1. (malovaná mapa)
2. (o obci Krpeľany, mlyne, Tiešňave, turistickej základni KST Dynamo)
3. Lesy a rastlinstvo
4. Živočíšstvo

Informačné panely v teréne nie sú číslované, niektoré nemajú vlastný názov.

